

ГЛАВА 4.⁴ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧЕСЬКОГО НАЛОГООБЛОЖЕННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗОПАСНОСТІ С УЧЕТОМ МИРОВОГО ОПИТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ
MECHANISM OF REGULATION OF ENVIRONMENTAL TAXATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY TAKING INTO ACCOUNT WORLD TAXATION EFFECTIVENESS EXPERIENCE

DOI: 10.30888/2663-5569.2021-19-02-012

Вступ.

Витрати на запобігання забруднення навколишнього природного середовища та компенсацію негативних наслідків у просторово-часовому, бюджетному вимірі, а також у різних секторах економіки є об'єктивно обумовленими та набувають статусу суспільно необхідних витрат, які повинні враховуватися і регулюватися у відтворювальних процесах. Екологічні податки, повинні стати ефективним організаційно-економічним механізмом у справі компенсації та запобігання економічного збитку від забруднення та екодеструктивного стану природних ресурсів на різних просторових рівнях господарювання (національному, регіональному, локальному), і, таким чином, забезпечувати досягнення параметрів національної (соціально-еколого-економічної) безпеки.

Імплементация системи (механізму) екологічного оподаткування в Україні, підвищення результативності цільових функцій екоподатків потребує подальшого розвитку у форматі її реформування, трансформації, модернізації та інших аспектів. Оскільки реалії доводять існування великої кількості проблем у сфері еколого-економічного розвитку України, то очевидно система екологічного оподаткування залишається неефективною: а) в частині визначення переліку податків, їх ставок і процедури стягнення; б) в частині перерозподілу мобілізованих фінансових ресурсів у ході визначення пріоритетних цілей фінансування; в) в частині цільового використання мобілізованих фінансових ресурсів [Білокурський, 2017].

Подальша імплементация екоподатків потребує визначення бюджетних та часових обмежень провідних параметрів у сфері податкового регулювання якості навколишнього середовища та ефективності використання природного капіталу на підприємницько-інноваційних засадах.

Виклад основного матеріалу.

Формування системи бюджетних та часових обмежень імплементации екологічних податків у форматі максимізації національної безпеки повинно здійснюватися у контексті інтегрованої соціально-еколого-економічної політики (економічної, енергетичної, соціальної, екологічної), і, в значній мірі

⁴ Автори: Яровая И.Е.

знаходиться під впливом політичних процесів (такий акцент зроблено у працях, зокрема, Міщенко В.С., Веклич О.П. [Мищенко, 1998; Веклич, 2001, 2017]). Взаємозв'язок національної безпеки та сталого розвитку потребує визначення стратегічних та тактичних орієнтирів в межах тієї чи іншої політики, регулювання системи імплементації екологічних податків з позиції ефективної реалізації їх цільових функцій, а також екологізації господарювання по окремим секторам економіки. Таким чином, удосконалення імплементації екооподаткування, в принципі, зводиться до трансформації механізму державного еколого–економічного (екологічного) регулювання системи податкових регуляторів у сфері охорони навколишнього природного середовища та підприємницького природогосподарювання.

З окреслених вище позицій визначальні складові імплементації системи екологічного оподаткування схематично представлені на рис.1. Оцінка ефективності реалізації цільових функцій в системі національної безпеки може бути деталізована за певними напрямками (енергетична безпека, економічна, екологічна та соціальна безпека), а також залежно від завдань управлінських рішень по окремим суб'єктам національної безпеки та господарювання на різних ієрархічних рівнях просторового розвитку.

Формування системи бюджетних та часових обмежень імплементації екологічних податків у контексті максимізації національної безпеки повинно спиратися та враховувати, перш за все, існуючі принципи еколого-економічної безпеки.

Основні принципи забезпечення екологічної безпеки у контексті формування та регулювання системи екологічного оподаткування можуть бути представлені таким чином:

1.Визначення еколого-економічної безпеки в якості пріоритетної складової національної безпеки у контексті поступової практичної реалізації принципів сталого розвитку, зокрема, через посилення системи екологічного оподаткування.

2.Визнання екологічної безпеки в якості пріоритетної (визначальної) складової загальної національної політики, а також економічної, соціальної та екологічної політики на різних ієрархічних рівнях господарювання (національному, регіональному, локальному).

3.Формування системи індикаторних показників та цільових параметрів, що забезпечують необхідну результативність (об'єктивність) оцінки екологічної безпеки в системі індикаторів сталого розвитку та показників ефективності оцінки цільових функцій екологічного оподаткування.

4.Створення ефективних (результативних) функціональних підсистем забезпечення (законодавчо-правової, фінансової, кадрової, інформаційної) в системі досягнення соціо–еколого–економічної безпеки та функціонування механізму екологічного оподаткування.

5.Забезпечення ефективного державного еколого–економічного (сталого) управління в системі забезпечення національної (економічної, соціальної, енергетичної, екологічної) безпеки на основі податкових регуляторів.

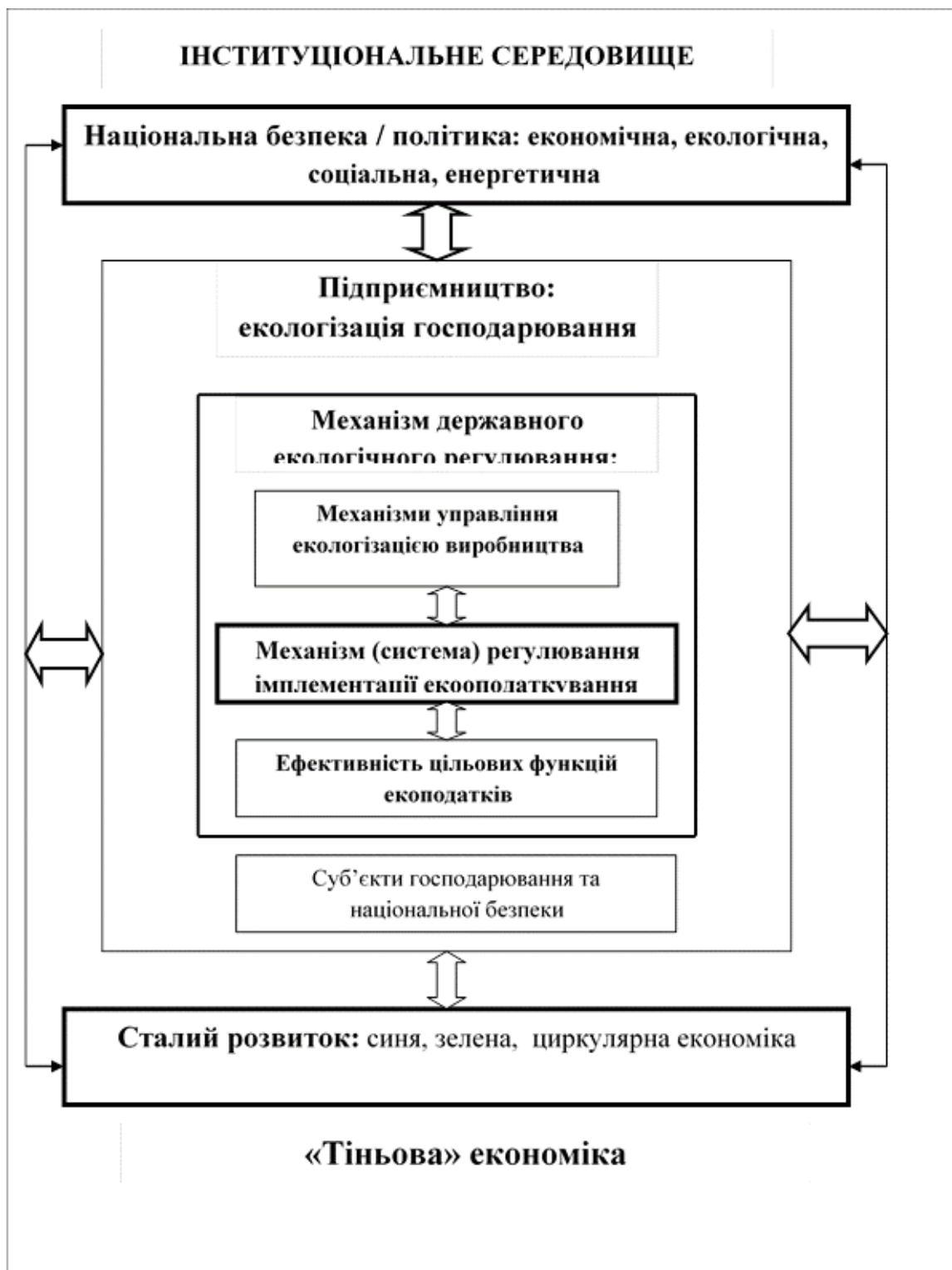

Рисунок 1 – Визначальні складові імплементації екологічних податків у форматі механізму (системи) регулювання екологічного оподаткування*

* Авторська розробка

6. Поступове досягнення повної компенсації економічного збитку від екодеструктивного впливу на довкілля на основі механізму екологічного оподаткування та соціальної відповідальності.

7. Введення нормативно-правового поля щодо екологічного обмеження

екодеструктивного господарювання за суб'єктами національної безпеки.

8. Гарантування підвищення рівня національної (економічної), соціальної, екологічної, енергетичної безпеки та ефективності екоподаткування через запровадження комплексної системи відповідного контролю, зокрема, еколого–економічного.

Механізм державного регулювання ефективності екологічного оподаткування, перш за все, пов'язаний з переосмисленням політики соціально-економічного розвитку на різноманітних концептуальних засадах (зокрема, збалансованого розвитку, синьої, зеленої економіки, просторового розвитку) [Хвесик, 2016]. Це, безумовно, необхідно для здійснення стратегічних та тактичних збалансованих заходів щодо екологізації виробництва та більш дієвої (ефективної) системи екологічного оподаткування. Першооснова регулювання екологічного оподаткування, нами вбачається у синтезі всіх складових політичних процесів політики національної безпеки, а також використанні різноманітних механізмів та економіко – організаційного інструментарію різного характеру (зокрема, інституціонального, економічного, еколого – економічного, соціально-екологічного). Це, у свою чергу, зокрема, впливатиме на формування підприємницького середовища у всіх секторах економіки, що буде більшою мірою сприяти ефективній реалізації цільових функцій економічних податків в різних секторах господарювання.

Тут зазначимо, що ефективність заходів державного регулювання ефективності екологічного оподаткування полягає не в кількості адміністративних та економічних методів і створенні для цього регулюючих механізмів, а в наявності дієвої стратегії формування сприятливого підприємницького середовища «чутливого» (гнучкого) до ефективного (результативного) екологічного оподаткування з позиції наявності мотиваційних факторів здійснення природоохоронних (екологічних) заходів.

Система імплементації екологічних податків потребує оцінки та регулювання бюджетних, ресурсних та часових обмежень з урахуванням специфіки суб'єктів національної безпеки. Механізми досягнення економічної, енергетичної, соціальної та екологічної безпеки на основі реалізації відповідної політики повинні забезпечувати максимальний рівень національної безпеки.

Стратегічні орієнтири державного екологічного регулювання екологічних податків у форматі організаційно-економічного механізму забезпечення їх ефективності потребують їх певної результативної оцінки у взаємозв'язку з макроекономічними показниками сталого просторового природо-господарювання та соціо – еколого – економічними параметрами національної безпеки.

Посилення стратегічного контенту потребують також пропозиції щодо формування системи бюджетних та часових обмежень подальшої імплементації екологічних податків та оцінки їх цільових функцій. Також необхідно врахувати значний вплив тіньової економіки на загрози екологічної безпеки, і, це обумовлює необхідність здійснення гіпотетичної оцінки тіньових «провалів» в системі державного екологічного регулювання просторового природогосподарювання. У кінцевому рахунку, механізми екологічного

регулювання повинні бути націлені на підвищення стимулюючої ролі екологічного оподаткування і, таким чином, забезпечувати більш повну реалізацію необхідних природоохоронних заходів.

Розглянемо сутнісно – змістовну механізму державного регулювання імплементації екологічного оподаткування, який є комплексною системою.

Комплексний механізм державного регулювання імплементації екологічного оподаткування є цілісною та збалансованою сукупністю організаційно-економічних форм, які реалізуються у вигляді підмеханізмів, інструментів і технологій, за допомогою яких організуються, регулюються та координуються процеси імплементації екологічного оподаткування у контексті практичної реалізації принципів сталого розвитку та забезпечення національної безпеки господарювання.

З урахуванням існуючих загальних положень теорії господарського механізму [Осипов, 1994; Ляшенко, 2008; Мишенин, 2012; Беляев, 1990] цільова функція комплексного механізму державного регулювання імплементації екоподатків полягає в узгодженні соціо – еколога – економічних, фінансово – економічних, еколога – економічних та соціальних інтересів усіх зацікавлених сторін, а також вирішенні виникаючих протиріч, що виникають у системі забезпечення національної безпеки у контексті сталого розвитку. Таким чином, забезпечується належний рівень екологізації господарювання (виробництва) та національної безпеки з урахуванням екологічної складової, а також відтворення суспільного блага.

Основними завданнями механізму державного регулювання імплементації екологічного оподаткування з позиції забезпечення національної безпеки:

1. Забезпечення національної безпеки (зокрема, економічної, екологічної, енергетичної) на засадах екологічно сталого розвитку через регулювання системи відносин між платниками податків та державою.

2. Забезпечення ефективної реалізації цільових функцій екооподаткування.

3. Встановлення та правова регламентація, справляння екологічних податків (ставок, структури, суб'єктів, об'єктів оподаткування та пільг).

4. Формування необхідних бюджетних екологічних фондів грошових коштів для екологізації господарювання на підприємницьких засадах на різних ієрархічних рівнях просторового розвитку (національному, регіональному, локальному) у контексті забезпечення національної безпеки.

З огляду на існуючі загальні принципи управління економікою, формування господарського механізму та системи державного регулювання еколого-економічного розвитку принципів функціонування механізму державного регулювання імплементації екологічного оподаткування (ДРІЕО) є [Ярова, 2011]:

1. *Принцип організаційно-інституціональної регламентації управління екологічними податковими регуляторами.* Означає законодавчо-правове та нормативне регулювання процесів екооподаткуванням.

2. *Принцип наукової обґрунтованості системи еколого-економічного управління оподаткуванням в системі національної безпеки* Цей принцип, зокрема, передбачає наявність наукового супроводження формування системи

збалансованого екологічного оподаткування.

3. *Системний підхід до еколого-економічного управління оподаткуванням у контексті принципів сталого розвитку та забезпечення екологічно орієнтованої національної безпеки.* Системний підхід передбачає взаємозв'язок економічних, екологічних та соціальних параметрів на різних ієрархічних рівнях сталого управління господарюванням.

4. *Принцип структурності та необхідності різноманіття* [Ляшенко, 2008, с. 83–84]. Структуризація механізму пов'язана з функціонально-цільовою орієнтацією його підсистем (підмеханізмів), а також визначає аналітичну основу оцінки ефективності, результативності застосування екоподаткових регуляторів для забезпечення національної безпеки на еколого-економічних засадах. Необхідність різноманіття підсистем механізму визначається бюджетно-фіскальними, еколого-економічними та соціальними орієнтирами управління податковими регуляторами

5. *Принцип функціональної інтеграції, спеціалізації, універсалізації та централізації регулювання імплементації екологічного оподаткування на основі застосування технологічного підходу за суб'єктами нацбезпеки.*

6. *Принцип екологічно спрямованого стимулювання, мотивування збалансованого господарювання, природоохоронної (екологічної) діяльності через систему екооподаткування.* Це передбачає, зокрема, розширення екологізації виробництва на підприємницьких засадах, підвищення якості довкілля для забезпечення екологічно орієнтованої національної безпеки. Це також буде сприяти економії бюджетних ресурсів в частині централізованого фінансування природоохоронних заходів та зменшенні коштів на управлінсько-контрольні заходи.

7. *Принцип стратегічності.* Цей принцип передбачає врахування галузевих особливостей сталого розвитку за суб'єктами національної безпеки, врахування інтересів та потреб майбутніх поколінь в економічних та соціально-екологічних заходах щодо забезпечення нацбезпеки. І тут важливого значення набуває своєчасність у запобіганні екодеструктивним тенденціям у розвитку суб'єктів господарювання. Принцип стратегічності пов'язаний і з подальшим розвитком підприємницьких ініціатив щодо раціонального використання бюджетних ресурсів в системі державного регулювання імплементації екологічного оподаткування.

9. *Принцип розвиненої та збалансованої відповідальності,* що реалізується у формі економіко-правової та соціально-екологічної відповідальності за результати імплементації екологічного оподаткування.

Формування функціонально-цільової структури механізму регулювання імплементації екологічного оподаткування нами здійснено на основі аналізу існуючої концепції матричної (блочної) функціонально-цільової структури господарського механізму, механізму управління промисловими та соціально-економічними процесами, а також природокористуванням, що реалізується таким чином (рис. 2).

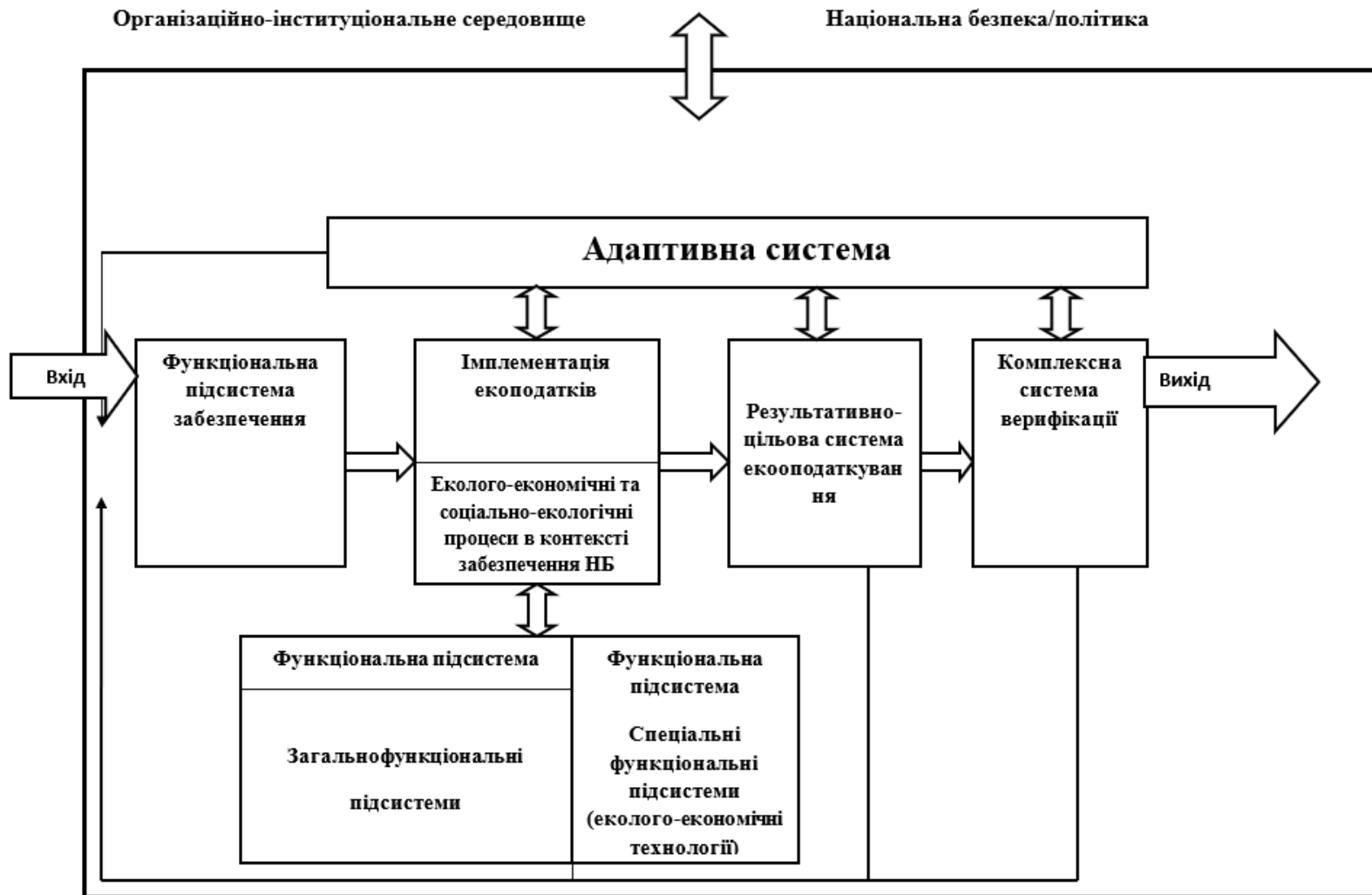

Рисунок 2 - Механізм державного регулювання імплементації екологічних податків (ЕП) у контексті забезпечення національної безпеки (НБ)*

*Розроблено з урахуванням [Мішенін, 2012; Ярова, 2011]

Результативно-цільова підсистема окреслює цілі (підцілі-завдання), виконання яких повинно забезпечити система імплементації екологічного оподаткування відповідно до програмних напрямів екологізації виробництва, реалізації сталого господарювання у контексті забезпечення екологічно орієнтованої національної безпеки. В межах цієї системи, зокрема, визначаються результативність (ефективність) функціонування системи екооподаткування у відповідності з її цільовими функціями та сформованими екологічними фондами на різних рівнях просторового розвитку, а також безпосередньо, і використання бюджетних ресурсів (наприклад, на природоохоронні заходи, функціонування існуючої системи екооподаткування та її розвиток у відповідності з часовими вимірами впровадження нових податкових регуляторів).

У складі механізму регулювання імплементації екологічного оподаткування провідною системою є *функціональна підсистема*, яка поділяється на *загально-функціональну та спеціально-функціональну*.

Загально-функціональна підсистема в механізмі пов'язана здебільшого, з реалізацією основних традиційних функцій екологічного управління: прогнозування, планування та програмування; регулювання; організація; стимулювання; мотивація; координація; аналіз, облік, контроль та контролінг.

Спеціально-функціональна підсистема пов'язана в основному із впровадженням системи екологічно орієнтованого менеджменту (екосистемного та екологічного), яка передбачає застосування еколого-економічних технологій. Еколого-економічні технології надають можливість не тільки відстежувати еколого-економічні, ринково-підприємницькі та соціальні характеристики і тенденції використання екоподатків, але й враховувати їх вплив на реалізацію сталого господарювання у контексті забезпечення екологічно орієнтованої національної безпеки через механізм зворотного зв'язку. Еколого-економічні технології, пов'язані з функціонуванням механізмів соціально-еколого-економічної відповідальності, екологічним маркетингом та аудитом, управління еколого-економічними знаннями вони необхідні в якості конструктивних інструментів (підмеханізмів) для ефективної імплементації екологічних податків.

Запропонована функціонально-цільова структура механізму регулювання імплементації екологічного оподаткування передбачає *забезпечуючу підсистему*, яка складається з нормативно-правового, фінансового, інформаційного, матеріально-технічного, кадрового забезпечення функціонування механізму регулювання імплементації екологічного оподаткування. Ця підсистема повинна бути орієнтована на раціональне використання ресурсного забезпечення і це потребує відповідної оцінки ефективності використання бюджетних ресурсів з акцентом на досягнення максимальних параметрів національної безпеки.

Метою *адаптаційної підсистеми* державного механізму регулювання імплементації екологічного оподаткування є формування «гнучкості механізму» [Степанова, 2008, С. 126] у відповідності з вимогами та принципами сталого розвитку у контексті забезпечення національної безпеки, а

також еколого-економічними інтересами стейкхолдерів. Складовими елементами адаптаційної підсистеми є : екологічно орієнтовані системи моніторингу (зокрема, забруднення, державного регулювання екооподаткування, накопичення відходів); еколого-економічний аналіз (перш за все, для діагностики відповідних проблем в екооподаткуванні та природоохоронній діяльності).

Формування *підсистеми верифікації (перевірки)* перш за все актуалізується у зв'язку з впровадженням та необхідністю подальшого розвитку системи екологічного оподаткування. З цих позицій ця система може включати такі основні складові: екоаудит та ревізія екооподаткування; соціальний аудит. В кінцевому рахунку ця підсистема повинна давати відповідь на питання щодо доцільності витрачання певного обсягу бюджетних ресурсів на імплементацію екологічних податкових регуляторів.

Таким чином, усі елементи системи екологічного регулювання повинні мати комплексний характер і бути одночасно стимулюючими (мотиваційними) інструментами екологізації виробництва та основою формування природоохоронних (екологічних) фондів на різних ієрархічних рівнях просторового розвитку.

У системі державного регулювання ефективності екологічного оподаткування необхідно визначати функції екологічних податків, оскільки саме через них виявляється їх економічна сутність, а також формуються базові складові (підмеханізми) державного регулювання ефективності екологічного оподаткування [Ярова, 2020].

Важливо зробити акцент на тому, що надходження від екологічного оподаткування, в принципі, повинні забезпечувати фінансування природоохоронних заходів, а також відповідати величині еколого-економічного збитку від забруднення навколишнього середовища. Це свідчить і про неподаткову природу екологічних податків, оскільки компенсаційність є ознакою неподаткових платежів. Таким чином, екологічний податок за своєю економічною сутністю є компенсацією за еколого-економічний збиток від забруднення навколишнього середовища. Екологічні платежі стягуються з підприємств-користувачів в рамках соціально-еколого-економічної відповідальності за забруднення. Головна цільова функція екологічних податків за забруднення - компенсація збитку державі від правомірної екологічної шкоди, акумуляція грошових засобів на здійснення природоохоронних заходів територіально-просторового характеру, стимулювання екологічної діяльності суб'єктів природогосподарювання [Ярова, 2020].

З точки зору націленості системи екологічного оподаткування на регулювання екологічних проблем просторового природогосподарювання, а також забезпечення національної соціо-еколого-економічної безпеки, класично виділяють фіскальну та регулюючу функції екологічних податків (Мулик, 2011). В роботі [Лалаєва, 2002], крім фіскальної виділяється також ресурсозберігаюча та контрольно-стимулюючу функції. Стверджується, що ресурсозберігаюча функція найбільш сприяє механізму регулювання екологічних процесів в державі (цит. згідно [Мулик, 2011]). Встановлюючи

екологічні податки (природоресурсні платежі), держава, таким чином, обмежує надмірне забруднення, використання природних (екологічних) ресурсів.

Виконання екологічними податками регулюючої функції водночас супроводжується контролем держави за природоохоронною діяльністю суб'єктів природо господарювання, за циклічним характером екологізації виробництва, зокрема, на засадах чистого виробництва, інноваційним розвитком зеленої економіки і т.д., що означає недоцільність виокремлення суто контрольної функції. Стимулююча (мотиваційна) функція екологічних податків полягає, зокрема, у впливі на інвестиційно-інноваційний процес забезпечення національної безпеки (наприклад, у разі зниження ставок оподаткування), у прискоренні темпів зростання зеленої економіки, підвищення платоспроможного попиту на екологічно чисту продукцію та ін. Таким чином, регулююча та стимулююча функції екологічних податків тісно пов'язані, тому виконання однієї з них може поєднуватися з процесом реалізації іншої функції. Водночас між ними існують відмінності, не збігання у процесі їх реалізації, тому ці функції доцільні. Так, встановлення високих податкових ставок на прибутки підприємств означає виконання однієї з розподільчих функцій (перерозподіл частки національного доходу), але не стимулює інвестиційні процеси [Економічна, 2001].

Стратегічні орієнтири реалізації регулюючої та стимулюючої функцій екологічних податків в системі забезпечення національної соціо-еколого-економічної безпеки повинні вирішувати таке коло питань [Ярова, 2020]:

– створення оптимальних економічних умов для подальшого розвитку цивілізованих ринкових відносин в системі сталого просторового природо господарювання відповідно до європейського досвіду запровадження та функціонування системи екологічного оподаткування;

– стимулювання екологізації виробництва у різних секторах економіки та комплексного, раціонального використання природних ресурсів (природного та екологічного капіталу);

– забезпечення достатнього та стійкого фінансування заходів для охорони та відтворення природно-ресурсного потенціалу в просторово-часовому вимірі, посилення на цій основі соціально-екологічних послуг природних ресурсів;

– вирівнювання умов господарювання у просторово-часовому вимірі при територіальному (регіональному) використанні та відтворенні природних ресурсів різної екологічної якості та доступності;

– розширення інвестиційних можливостей територіальних громад у справі збалансованого соціально-економічного розвитку у контексті забезпечення національної безпеки господарювання;

– забезпечення узгодженості загальнодержавних інтересів з інтересами територіальних громад шляхом збалансованого розподілу коштів від функціонування системи екологічного оподаткування між бюджетами різного ієрархічного рівня (відмітимо, що це питання дуже складне в якому економіка та політика складають одне ціле);

– запобігання екодеструктивному стану довкілля та природно-ресурсного потенціалу.

Ефективність екологічного оподаткування

Оцінка цільових функцій системи екологічного оподаткування потребує аналізу їх ефективності та результативності. Варто зазначити, що для аналізу результатів та характеру діяльності податкової системи в цілому використовують такі показники: сукупне податкове навантаження, коефіцієнт еластичності податкової системи, коефіцієнт обіраності податків, коефіцієнт співвідношення податкових платежів до суми суспільних благ та трансфертних платежів профінансованих державою [Економічна, 2001].

Дослідження ефективності екологічної податкової системи необхідно здійснювати з урахуванням специфіки екологічного регулювання. Взагалі, критерієм оптимальності екологічного оподаткування є еколого-економічна ефективність природогосподарювання, яка в кінцевому рахунку, зводиться до забезпечення національної соціо-еколого-економічної безпеки. Існують пропозиції щодо багатокритеріальної оцінки екологічного оподаткування на основі таких показників: ефективність, рівність, адміністрування, виконання вимог законодавства, використання доходів від податків [Sadler, 2001].

Позитивні функції та ефекти від застосування екологічних податків наведено у таблиці 1.

Таблиця 1 – Ефективність екологічних платежів у зарубіжних країнах

Екологічний податок	Ефективність	Функція
Податок на зміну клімату (введено в Великобританії у 2001 р.)	Викиди парникових газів скоротилися на 6-8%	Стимулююча
Група податків на забруднення: - податок на викиди окису сірки (введено в Швеції в 1991р.) - податок на викиди діоксиду вуглецю (введено в Норвегії в 1991 р.)	- у Швеції викиди скоротилися на 15-20% за 4 роки після введення податку; - у Норвегії викиди скоротилися на 3-4%	
Оподаткування токсичних відходів (введено в Німеччині в 1991 р.)	Утворення токсичних відходів знизилося на 15 % за 3 роки після введення податку	
Різноманітні податки на транспорт (на кілометраж, щорічний – з власника, акциз при купівлі автомобіля) у всіх європейських країнах	Збільшилися податкові надходження від загальної суми отримуваних податків, напр. в Італії – на 4,5 %, в Ірландії – на 10,2 %	Фіскальна
Платежі за користування природними ресурсами – введені у всіх європейських країнах	Складають значну частку доходів бюджету (від 3 % до 12 %)	

Джерело: (Yarova and Marekha, 2021; Глуховски, 2017; Чернявская, 2016)

Отже, так критеріальна оцінка може стати предметом окремого дослідження. У поточній роботі з урахуванням наявних пропозицій [Тищенко, 2012] акцент робиться на таких критеріях (показниках): оцінка ефективності надходжень від екологічного оподаткування (у даному випадку співвідношення податкових надходжень та державних екологічних витрат); фіскальна ефективність (ефективність); оцінка мотиваційної природи екологічного

оподаткування.

1.Ефективність використання надходжень від екологічного оподаткування (E_{en}) за суб'єктами національної безпеки (суб'єктами природогосподарювання) визначається таким чином:

$$E_{en} = \frac{B_{n\bar{o}}}{H_{en}}, \quad (1)$$

де $B_{n\bar{o}}$ - природоохоронні витрати за рахунок бюджетних коштів різного ієрархічного рівня; H_{en} - сума надходжень від екологічного оподаткування.

Конструктивним показником еколого-економічної ефективності екологічного оподаткування може стати оцінка співвідношення еколого-економічного збитку від забруднення, екодеструктивного стану довкілля, який запобігається при певній сумі надходжень екологічного податку:

$$E_{en}^z = \frac{Z_{ee}}{H_{en}}, \quad (2)$$

де Z_{ee} - еколого-економічний збиток від забруднення, екодеструктивного стану довкілля.

2.Оцінка фіскальної ефективності (результативності) екологічних податків доцільно здійснювати через співставлення суми надходжень від екологічного оподаткування (зокрема, за окремим суб'єктом національної безпеки) із макроекономічними показниками, а також із загальною сумою податкових надходжень.

3.Оцінка ступеня прояву стимулюючих (мотиваційних) властивостей функціонування системи екологічного оподаткування певною мірою характеризує частка природоохоронних витрат у загальній сумі екологічних витрат суб'єкта природогосподарювання ($Ч_e$).

$$Ч_e = \frac{B_{nz}}{(B_{nz} + \bar{H}_{en})} \times 100, \quad (3)$$

де B_{nz} - природоохоронні витрати суб'єкта господарювання; \bar{H}_{en} - сума сплаченого екологічного податку.

Для результативної реалізації стимулюючої (мотиваційної) функції екологічного оподаткування ставки податків повинні бути такими, щоб підприємствам було вигідніше здійснювати екологічну модернізацію виробництва, ніж сплачувати податки. Визначення еколого-економічного ефекту природоохоронних заходів розраховується таким чином [Мішенін, 2019]:

$$E = P - Z, \quad (4)$$

де P – економічний результат, який складається: з економії на екологічних

податках; компенсаційних платежів підприємству з природоохоронних фондів; приросту прибутку в основному виробництві в результаті проведення природоохоронних заходів; Z – приведенні витрати на здійснення природоохоронних витрат.

За наявності кількох варіантів здійснення природоохоронних заходів, які однаково впливають на навколишнє середовище, але розрізняються по витратам на їх реалізацію, то вибирається варіант з найменшими приведеними витратами (3).

$$Z = \sum_{t=1}^T \frac{I_t}{(1+r)^t} + \sum_{t=1}^T \frac{K_t}{(1+r)^t}, \quad (5)$$

I_t - поточні витрати без урахування амортизаційних відрахувань в t -му році;

K_t - капітальні вкладення в t -ому році;

r - нормативний коефіцієнт приведення різночасних витрат;

T -розрахунковий період.

Оцінки ефективності природоохоронних заходів з урахуванням фактора екологічної безпеки на рівні підприємства вимагає оцінки еколого-економічного ризику виникнення наднормативних викидів (скидів). Поєднання понять ймовірність виникнення викиду, величина маси шкідливих речовин і економічні втрати (для підприємства - це штрафні санкції і так звані внутрішній збиток) обумовлює можливість говорити про врахування еколого-економічного ризику при визначенні ефективності природоохоронних заходів, діяльності суб'єкта природо господарювання з урахуванням екологічної складової. Врахування еколого-економічного ризику – це оцінка ймовірності виникнення еколого-економічних втрат, які на даному етапі розвитку суспільства, економіки можуть бути обчислені з певною адекватністю по відношенню до можливого забруднення навколишнього природного середовища. Економічна сутність екологічного ризику зумовлена певною обмеженістю рівня знань суспільства про екологічну рівновагу, асиміляційному потенціал природи та наслідки дестабілізації системи «природа – суспільство – економіка». Тому еколого-економічний ризик необхідно враховувати при прийнятті господарських рішень екологічного спрямування, оцінці діяльності підприємств з урахуванням екологічної складової і, таким чином, в певній мірі, брати до уваги можливість настання негативних незворотних наслідків для природи і суспільства. Також важливо констатувати, що оцінка ефективності природоохоронних заходів необхідна і для обґрунтування концентрації необхідних обсягів екологічних витрат через систему екоподаткування (в межах певних екологічних фондів).

Висновки.

Методологія макроекономічного аналізу впливу тіньової економіки на загрози національної безпеки повинна враховувати екологічну складову. Оскільки тіньова економіка знижує ефективність використання бюджетних ресурсів націлених на регулювання імплементації екологічних податків.

Аналіз основних загроз національній економічній безпеці дозволяє говорити про те, що зараз саме тіньова економіка є головною загрозою, що впливає на всі інші, у тому числі і на екологічну безпеку [Подмазко, 2014]. Даний процес тільки прискорюється, а не вповільнюється (тим більше не припиняється) і простежується у всіх секторах економіки, як у матеріальній сфері, так і нематеріальній. З цих позицій варто формувати, на наш погляд, показники еколого-економічної безпеки, перевищення нижніх граничних величин яких загрожує національній безпеці, а саме: обсяги недоотримання надходжень від сплати екологічних податків та природно-ресурсних платежів; обсяги забруднення навколишнього середовища та незаконного використання природних ресурсів господарськими суб'єктами тіньової економіки; нерегульоване зниження економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу (капіталу) в територіально-просторовому та галузевому вимірі; обсяги фінансування та необхідних природоохоронних витрат внаслідок тіньового природогосподарювання.

Взагалі сфера державного регулювання системи екологічного оподаткування повинна охоплювати: визначення переліку податків, їх ставок та процедур стягнення; перерозподіл мобілізованих фінансових ресурсів у процесі визначення пріоритетних цілей фінансування; цільове використання мобілізованих фінансових ресурсів.

З урахуванням існуючих проблемних ситуацій та пропозицій реформування системи екологічного оподаткування в Україні [Найденко, 2017; Мандрик, 2016; Малик, 2011] зроблено акцент на основні принципові положення, на які повинен спиратися механізм встановлення та стягнення екоподатків:

– використання двох видів нормативів сплати податків, по-перше, в межах допустимих (у тому числі тимчасово узгоджених з екологічними органами) обсягів викидів та скидів шкідливих речовин, і, по-друге, за перевищення допустимого рівня забруднення;

– урахування при встановленні ставок податку якісного складу викидів та скидів, а також гостроти екологічної ситуації в конкурентному регіоні. Так, варто привести у відповідність ставки податку за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за назвою та класом небезпечності забруднюючих речовин;

– надання територіальним громадам права коригувати для суб'єктів природогосподарювання податкові надходження з урахуванням виконання ними природоохоронних заходів;

– акумулявання коштів в фондах охорони природи та їх цільове використання під контролем територіальних громад.